

Türk Anayasalarında Kadın Hakları ve Uygulamalarıyla İlgili Bir Değerlendirme

(Women's Rights in the Turkish Constitutions and a Review About Their Implementations)

*Gülçin Eroksal Ülger**

Özet

İnsan hakları kavram olarak herkesin ayırım olmaksızın eşit bir şekilde yararlandığı hak ve hürriyetleri ifade etmektedir. İnsan hakları tartışmaları ile aynı dönemde dillendirilmeye başlayan kadın hakları, çok zorlu süreçler sonucunda elde edilmeye başlanmış ve devletler bu konuda düzenleme yapma ihtiyacını hissetmişlerdir.

Kadının insan hakları eşitlikle beraber anılmaktadır. Bu nedenle kadın hakları toplumsal cinsiyet eşitliği algısı ile değerlendirilmektedir. Kadın haklarına ilişkin olarak uygulamaya konulan politikalar, Anayasalardan, yasalardan ve devletlerin taraf oldukları uluslararası antlaşmalardan kaynaklanmaktadır. Tabii ki uygulanan politikaların başarılı olup olmadığı veyahut politikaların başarısına etki eden faktörler başka bir çalışmanın konusunu oluşturmaktadır. Bu çalışmada üzerinde durmak istediğimiz temel nokta Anayasalarda eşitlik, eğitim, çalışma ve katılım konuları bakımından gelişim sürecini incelemek ve bunlara ilişkin hayli fazla olan yasal uygulamalardan tarafımızca önemli olarak görülen bazı örnekler vermektir.

Anahtar Kelimeler: Kadın Hakları, İnsan Hakları, Anayasa Hukuku, Türk Anayasaları

* Öğr. Gör., Bozok Üniversitesi Yerköy Adalet Meslek Yüksekokulu,
gulcineroksal@hotmail.com

1. Giriş

İnsan hakları, insanın insan olmasından kaynaklanan, vazgeçilmez ve devredilemez haklardır.¹ Bu anlamda kadınların ve erkeklerin, ırk, cinsiyet, etnik köken gibi ayrımlara tabi olmaksızın sadece birey olmaları sebebiyle bu haklardan eşit şekilde yararlanmaları esastır.² Aynı zamanda insan haklarının tanınması ve korunması anayasal sistemin temel düşüncelerinden birisidir.

İnsan haklarının gelişim süreci genellikle Magna Carta ile başlatılmakla birlikte asıl anlamını 1789 tarihli Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi ile bulmuştur.³ Günümüzde ise insan hakları, çeşitli uluslararası sözleşmelerle tüm ülkelerin ortak kaygısı haline dönüşmüştür.

İnsan hakları ile ilgili tartışmalar ile kadınların insan haklarıyla ilgili tartışmalar aynı dönemde ortaya çıkmaya başlamış, özellikle de 19. yüzyılda yükselişe geçmiştir. Bu dönem açısından baktığımızda, kadınların vatandaş olarak sayılmaları, çalışma hayatında yer almak istemeleri, eğitim hakkı, siyasal haklar, gibi bir takım kazanımlarını zorlu süreçlerle elde etmişlerdir demek pek de yanlış olmaz.⁴

18. yüzyılda başlayan ve 19 yüzyılda hız kazanan kadın hareketleri, anayasal gelişmelerle birleşince, kadının ev işleri ile meşgul olması, çocuk bakması gibi geleneksel anlayışa dayanan görüşlerin yıkılmasına sebep olmuştur.⁵ Kadın hakları konusunda önemli bir konumu olan Sanayi Devrimi ile kadınlar fabrikalarda çalışmaya başlamış ve bir takım haklar elde etmişlerdir.⁶ Sanayi Devrimi ile ortaya çıkan ücretli kadın iş gücü kavramı, I. ve II. Dünya Savaşları sırasında daha da önem kazanmıştır. Erkek iş gücünün Savaşlar sebebiyle silahaltına alınması ile kadınlar iş yaşamında daha fazla yer edinmiştir. Savaşlar sonrasında geleneksel rollerine döneceği düşünülen kadınlar, bu

¹ Şafak Kaypak ve Mehmet Kahraman, “ Türkiye’de Kadının İnsan Hakları ve Anayasal Yansıması”, Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi C:XIII No: 33, 2016, s.300.

² İnsan Hakları Evrensel Beyanamesi, <http://www.danistay.gov.tr/upload/insanhaklarievrenselbeyanamesi.pdf>, Erişim Tarihi: 08.02.2017 ; Nevzat Sönmez, Anayasa Hukuku, Seçkin Yayınevi, Ankara, 2013, s.192.

³ Fatmağül Bertkay, “ Kadınların İnsan Haklarının Gelişimi ve Türkiye”, İstanbul Bilgi Üniversitesi Sivil Toplum Kuruluşları Eğitim ve Araştırma Birimi, Sivil Toplum ve Demokrasi Konferans Yazıları, No 7, 2004, s.1, http://stk.bilgi.edu.tr/media/uploads/2015/02/01/berktay_std_7.pdf, Erişim Tarihi: 08.02.2017.

⁴ Detaylı Bilgi İçin Bkz. Patricia Grimshaw, Katie Holmes, Marilyn Lake, Women’s Rights and Human Rights, Palgrave, 2001.

⁵ Belkıs Konan“ Türk Kadınının Siyasi Hakları Kazanma Süreci” Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C: LX, No:1 , 2011 s. 159.

⁶ Konan, agk, s.159-160.

düşüncenin aksine iş yaşamında yer almaya devam etmişlerdir.⁷

Günümüzde dünya nüfusunun yarısına yakını kadınlar oluşturmaktadır. Ancak bu veriye rağmen toplumsal ve ekonomik düzen içerisinde tam anlamıyla yer alamamaktadırlar. Bu durumun ataerkil yapının mevcudiyeti, kadın ve erkek arasındaki fiziksel farklılıklar gibi pek çok sebebi vardır. Ancak yasal düzenlemelerdeki eksiklikler en temel sebebi ortaya koymaktadır.⁸ Birleşmiş Milletler (BM), Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO), Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (OECD), Dünya Ekonomik Forumu (WEF) gibi uluslararası kuruluşların kadın hakları yönünde ulaşmaya çalıştığı hedefler ve bu hedeflere yönelik olarak ortaya koydukları uluslararası sözleşmeler ve raporlar, devletlerin yasal düzenlemelerine kaynak teşkil etmektedir. Bu çalışmaların temelde vurgu yaptığı nokta ise ayrımcılığın hem fırsat hem de cinsiyet eşitliğine doğru evrilmesidir ve eşitliğin sağlanabilmesi açısından incelenen alanlar genellikle aynı noktalarda toplanmaktadır. Bunlar;

- a. Ekonomik Katılım ve Fırsatlar
- b. Eğitime Erişim
- c. Sağlık ve Yaşam Süresi
- d. Siyasal Güçlenme

Bahsedilen raporlardan örnek vermek gerekirse; her yıl Dünya Ekonomik Forumu tarafından yayımlanan Küresel Cinsiyet Ayrımı Raporunun (Global Gender Gap Report) 2016 yılı verilerine göre Türkiye, 144 ülke arasında 130. sırada yer almaktadır. Aynı rapora göre Türkiye; ekonomik katılım ve fırsatlarda 129, eğitime erişimde 109, sağlık ve yaşam süresinde 1, siyasal güçlenmede ise 113. sırada yer almaktadır.⁹ Bir diğer örnek olarak OECD'yi gösterebiliriz. OECD'nin yayınlamış olduğu verilere göre, Türkiye Cinsiyete Dayalı Gelir Eşitsizliğinde (Gender Wage Gap) %20.07'lik pay ile OECD ülkeleri ortalamasından daha yüksek bir eşitsizliğe sahip olarak görünmektedir.¹⁰

Türkiye'de özellikle son dönemlerde yapılan araştırmaları, uygulanmaya başlanan politikaları ve kurulan teşkilatları dikkate aldığımızda, konunun aslında yasal ve anayasal boyutunda fazlaca eksikliklerin olmadığı ancak

⁷ Nazmiye Demir, "İş Hayatında Kadın", Anahtar Dergisi, Sayı 310, 2014, <https://anahtar.sanayi.gov.tr/tr/news/is-hayatinda-kadin/1854>, Erişim Tarihi: 01.02.2017.

⁸ Faruk Kocacık ve Veda B. Gökkaya, "Türkiye'de Çalışan Kadınlar Ve Sorunları", Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Dergisi, C:VI, No:1, 2005, s.195.

⁹ World Economic Forum, "Global Gender Gap Report 2016", s. 346-347, http://www3.weforum.org/docs/GGGR16/WEF_Global_Gender_Gap_Report_2016.pdf Erişim Tarihi: 02.01.2017.

¹⁰ OECD, "Gender Wage Gap" <https://www.oecd.org/gender/data/gender-wage-gap.htm>, Erişim Tarihi 10.01.2017.

konuya hem toplumsal ve kültürel yaklaşımın hem de tarihsel sürecin çok büyük bir etkisi olduğu; ayrıca konunun toplumda karşılık bulamamasından kaynaklanan sıkıntıların olduğu görülecektir. Bu nedenlerle kadın ve kadın hakları konusu çok boyutlu bir hal almakta ve bu da araştırma alanını genişletmektedir.

Çok boyutluluğun yaratacağı karmaşıklığı önlemek için, kadın ve kadın hakları konusunda yukarıda belirtilen uluslararası sözleşmeler ve raporlarda yer alan; eşitlik, eğitim, çalışma hayatı ve siyasal katılım alanlarının anayasal gelişimini tarihsel süreçte ele almaya ve tarafımızca önemli görülen bazı uygulamalarla değerlendirmeye çalışacağız.

2. Osmanlı'da Kadın ve Kadın Hakları

Eski Türk Devletlerinde, kadın erkeğin yanında yer almakta ve saygı görmek- te ve hatta yönetimde Hakan'ın ortağı olarak kabul edilmektedir. Bu dönemde kadının ev işleriyle uğraşmasının yanı sıra tarım ve hayvancılıkla da uğraş- yor olması, ticaret yapması ve hatta savaşlarda yer alması da ayrı bir öneme sahiptir.¹¹

İslamiyet'in kabulünden sonraki dönemde kadının yönetimdeki ve diğer alanlardaki pozisyonunun giderek azaldığı görülmektedir. Tanzimat Döne- mine kadar bu düşüşün hızlı bir şekilde devam ettiği ve kadının toplumsal ve sosyal hayattan soyutlandığı görülmektedir. Örneğin, I. Ahmet döneminde kadınların tatlıcı dükkânlarına girmelerinin daha sonra da babaları ile bile olsa erkeklerle sandala binmelerinin veya III. Osman döneminde kadınların haftada 4 günden çok sokağa çıkmalarının yasaklanması gibi uygulamalar kadının eşitlik gibi haklarının olmadığını göstermektedir.¹²

Osmanlı Döneminde kadınla ve kadın hakları ile ilgili ilk tartışmalar ve düzenlemeler Tanzimat ve sonrasındaki Meşrutiyet Dönemlerinde yoğunlaş- maya başlamış olup bu dönemler aynı zamanda Osmanlı- Türk Anayasal gelişmelerinin de başladığı tarihlere denk düşmektedir.¹³

Osmanlı-Türk Anayasal gelişmeleri 1809 tarihli Sened-i İttifak ile başla- tılmaktadır.¹⁴ Bu Belge, padişahın kendisini sınırladığı ilk anayasal belge ola- rak anılmakta olup, içeriğine baktığımızda kadın haklarına yönelik herhangi

¹¹ Müşerref Avcı, "Osmanlı Devletinde Kadın Hakları ve Kadın Hakları İçin Mücadele Eden Öncü Kadınlar", A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, Sayı 55, 2016, s. 229; Ali Kuyaksıl, "Türk Anayasalarında Kadın Hakları ve Gelişimi" Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi C:VI No: 11, 2009, s.328.

¹² Fevzi Demir, "Tarihsel Süreç İçinde Kadın Hakları ve Kadının Çalışma Hayatı İçindeki Yeri" TÜHİS İş Hukuku Ve İktisat Dergisi, C:XXI, No:4, 2008, s.9.

¹³ Avcı, a.g.k.,s.226.

¹⁴ Kemal Gözler, Türk Anayasa Hukuku Dersleri, 12. Basım, Ekin Yayınevi, 2011, s. 9.

bir düzenlemenin yer almadığı görülmektedir.¹⁵ Fakat padişahın kendisini sınırılması insan hakları açısından ilk adım olma özelliğini taşımaktadır.

Osmanlı-Türk Anayasal gelişmelerinde ikinci anayasal belge 1839 tarihli Gülhane Hatt-ı Hümayunu yani diğer adıyla Tanzimat Fermanı'dır. Ferman yani padişah buyruğu olan bu Anayasal Belge, padişahın kendisini ve iktidarını kendi koymuş olduğu kurallarla bağlaması anlamına gelmektedir. Günümüzde temel hak ve özgürlükler olarak adlandırılan pek çok alan ilk defa bu Anayasal Belge ile tanınmıştır. Osmanlı tebaasının refahının ve devlete bağlılığının sağlanması ve devamı için can, ırz ve namus ile mal güvenliklerinin din ve cinsiyet ayrımı olmaksızın tüm tebaaya verilmesi¹⁶ ile eşitlik ilkesine yapılan vurgu dikkat çekicidir. Padişahın kendi ağzından herkes için eşit bir uygulamanın yapılacağını duyurulması aslında ileriki dönemlerde kadın haklarının ele alınışı ve uygulanması bakımından önemli olacaktır. Ancak bu Ferman dönemi açısından bakıldığında sağlanan eşitlik, sadece Müslüman ahali ile diğer dinlerden olan tebaa arasındaki eşitliği sağlamaya yönelik kalmış, kadınların toplumsal ve sosyal alanlarda var olmaları açısından şer'i hukuk kuralları uygulanmaya devam edilmiştir. Bu nedenle tam bir eşitlikten bahis mümkün olmamıştır.¹⁷

Gülhane Hatt-ı Hümayunu'na dayanılarak ilan edildiği söylenen 1856 tarihli Islahat Fermanı'nda ilk defa eşitlikten bahsedildiğini görmekteyiz. “.... *Mezhep ve lisan veyahut cinsiyet cihetleriyle sünufi tebaai saltanatı seniyyemden bir sınıfın aher sınıfından aşağı tutulmasını mutazammın olan kaffei ta'birat ve elfaz ve temyizat muharrehatı divaniyyeden ilelebet mahvü izale kılınması...*”¹⁸ denilerek cinsiyete dayalı ayrımın da ortadan kaldırıldığını en azından teorik de olsa görebilmekteyiz. Hatta din ve mezhep ayrımının devletin memuriyetine giriş hakkı da yine bu ferman kapsamında sayılan önemli haklardan birisidir.¹⁹ Tabii ki bu maddeyi, kadınların da memur olabileceklerine yönelik olarak yorumlamak biraz zordur. Gülhane Hatt-ı Hümayunu'nda olduğu gibi şer'i hukuk kuralları kadını iş yaşamından soyutlamaya devam etmektedir. Yine de padişahın buyruğu olarak ortaya çıkan bu Anayasal Belge de padişahın ağzından söylenen garantili sözler olarak karşımıza çıkmaktadır.

İlk Anayasa olarak kabul edilen Kanun-i Esasi'ye giden yolda Gülhane

¹⁵ Gözler, a.g.k, s. 10-11.

¹⁶ TBMM; Tanzimat Dönemi, s.11, https://www.tbmm.gov.tr/kultursanat/yayinlar/yayin001/001_00_005.pdf, Erişim Tarihi: 21.12.2016.

¹⁷ Zehra Odyakmaz, “Anayasalarımızda Kadın Hakları” <http://www.atam.gov.tr/dergi/sayi-14/Anayasalarımızda-kadin-haklari>, Erişim Tarihi: 10.02.2017.

¹⁸ TBMM, a.g.k. s. 16.

¹⁹ TBMM, a.g.k, s. 16.

Hatt-ı Hümayunu ile başlayan ve Islahat Fermanı ile garanti olarak verilen bu haklara ilişkin bir takım uygulamalara dikkat çekmek gerekmektedir. Eğitime çoğunlukla dâhil edilmeyen kadınların 1843 yılında ilk defa tıbbiyelerde ebelik eğitimi almaya başlamaları, 1847 yılında kız ve erkek çocuklarına eşit miras hakkının tanınması, 1856'da köleliğin ve cariyeliğin kaldırılması, 1869 yılında kızların eğitiminin zorunlu hale getirilmesi, 1870 yılında kız öğretmen okulunun açılması, 1871'de kadınların evlenme yaşına ve zorla evlendirilemeyeceklerine ilişkin kararnamenin ilanı gibi gelişmeler günümüz anlamındaki kadın haklarını sağlamaya yöneliktir.²⁰

2.1. Kanun-i Esasi

İlk Anayasa olarak 1876 yılında kabul edilen Kanun-i Esasi, anayasal anlamdaki eşitliğe vurgu yapmakla beraber, kadın hakları bakımından Osmanlı dönemindeki en önemli belge olarak anılabilir. Eşitlik vurgusu ilk olarak vatandaşlık hakkı ile ilgili maddede karşımıza çıkmaktadır. Kanun-i Esasi'nin 8. Maddesine göre “*Devleti Osmaniye tabiyetinde bulunan efradın cümlesine herhangi din ve mezhepten olur ise olsun bila istisna Osmanlı tabir olunur ve Osmanlı sıfatı kanunen muayyen olan ahvale göre istihsal ve izaie edilir*”²¹. Bu manadaki vatandaşlık anlayışında, din, dil, ırk, cinsiyet gibi ayrımlar yapılmamaktadır. Vatandaşlık hakkından sonra bu ayrımı ortadan kaldıran bir diğer madde eşitlik ilkesi ile ilgili olup 17. maddede yer almıştır. Buna göre, bütün Osmanlılar tüm hak ve ödevler bakımından kanun önünde eşit sayılmaktadır.²²

Kanun-i Esasi'nin kadın hakları bakımından bir diğer önemli maddesi, devlet memurluğuna girişle ilgili olan maddesidir. İlgili madde aslında Islahat Fermanı'nda da mevcut olmakla birlikte Anayasa'da da tekrarlanması ve hatta tüm Osmanlılar için bunun kabul edilmiş olması önemli bir kazanımdır. Bu maddenin kadınlar açısından ilk uygulamasını her ne kadar 1913 yılına kadar göremeyecek olsak da kadınların ücretli işçi olarak 1897 yılında çalışma hayatına dâhil olduklarını söylemek mümkündür.²³

Kadınların eğitime katılmaları daha önce de belirttiğimiz üzere Kanun-i

²⁰ Türkiye'de Kadın Haklarının Tarihsel Gelişimi, <http://www.antalyakadinmuzesi.org/dosyalar/dosyalar/T%C3%BCrkiye'de%20Kadin%20Haklarinin%20Tarihsel%20Geli%C5%9Fimi.pdf>, Erişim Tarihi: 28.12.2016.

²¹ Şeref Gözübüyük ve Suna Kili, Türk Anayasa Metinleri 1839- 1980, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, No 496, Ankara, 1982, s. .28-29.

²² Şeref Gözübüyük, Açıklamalı Türk Anayasaları, 7. Baskı, Turhan Kitabevi, Ankara, 2011, s. 13.

²³ Türkiye'de Kadın Haklarının Tarihsel Gelişimi, <http://www.antalyakadinmuzesi.org/dosyalar/dosyalar/T%C3%BCrkiye'de%20Kadin%20Haklarinin%20Tarihsel%20Geli%C5%9Fimi.pdf>, Erişim Tarihi: 28.12.2016.

Esasi'nin ilanının öncesine dayanmaktadır. Fakat Kanun-i Esasi ile ilköğretimin hem kadınlar hem de erkekler için zorunlu hale getirilmesi toplumsal ve sosyal eşitlik açısından da önemli bir adım haline gelmektedir.

Kanun-i Esasi ile ilk defa siyasal hakların tanındığını görmekteyiz. Bu haklar, erkekler için de bir ilk niteliğini taşımaktadır. Çünkü I. Meşrutiyet Dönemi'ne kadar erkeklerin de seçme ve seçilme hakkı yoktur. Kanun-i Esasi'nin 65.maddesine göre “*Heyeti Mebusanın miktarı âzası tebaai osmaniye-den her ellibin nüfus zükûrda bir nefer olmak itibariyle tertip olunur.*” Yani her 50 bin erkek nüfus için bir vekil tayini söz konusudur. Başka bir deyişle kadınlar nüfustan sayılmamaktadır. Ancak ilginç olan bir taraf vardır ki; Kanun-i Esasi'nin devamındaki maddelerde kimlerin vekil olamayacağı açıkça belirtilmiş olup bunlar arasında kadınlar yer almamaktadır.²⁴ Yani bu durumda kadınların vekil olabilmelerinin önünde her hangi anayasal bir engel bulunmamaktadır. Fakat kadınların nüfustan sayılmamış olmaları vekil olabilmelerini engelleyen bir durum olarak ortaya çıkmaktadır.

1923 yılında Cumhuriyetin ilanı ve daha sonrasında yürürlüğe giren 1924 Anayasası'na kadar olan süreçte kadın hakları ile ilgili bir takım gelişmelerden de bahsetmek yerinde olacaktır. Bir kere, 1913 yılı itibarıyla artık kadınlar devlet memuru olabilmişlerdir.²⁵ Bunun en önemli sebebi ilgili tarihlere yaşanan savaşlardır. Savaşa giden erkek nüfusla birlikte çalışma hayatındaki erkek nüfusta azalma meydana gelmiş ve kadınlar erkeklerin yerini almaya başlamışlardır. Daha sonra, 1914 yılında tüccarlık ve esnafığa yapmaya başlamış, 1921 yılında da karma öğretim ilk defa uygulanmıştır.²⁶

3. Cumhuriyet Döneminde Kadın ve Kadın Hakları

1923 yılında Cumhuriyetin ilanı ile birlikte başlayan Cumhuriyet Dönemi, kadın ve kadın hakları açısından önemli gelişmeleri içerisinde barındırmaktadır. Cumhuriyetin ilanından önce, 1921 Anayasası, yeni devletin temel teşkilatlanmasına yönelik maddeler içermesi nedeniyle, insan haklarına ve buna bağlı olarak kadın haklarına değinmemiştir. Ancak 1924 Anayasası ile başlayan süreç ile günümüz anlamında ki kadın haklarını ve buna bağlı yasal düzenlemeleri şekillendirmeye başlamıştır. Bu bölümde 1924, 1961 ve 1982 Anayasaları bakımından bir değerlendirme yapmayı ve dönemsel gelişmeler-

²⁴ Zehra Odyakmaz, “Anayasalarımızda Kadın Hakları” <http://www.atam.gov.tr/dergi/sayi-14/Anayasalarimizda-kadin-haklari>, Erişim Tarihi: 10.02.2017.

²⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz. Onur Ender Aslan, “Cumhuriyet ve kadın memurlar”, *Amme İdaresi Dergisi*, C:IIIIX ,no:4, 2006, s.117-149.

²⁶ Türkiye’de Kadın Haklarının Tarihsel Gelişimi, <http://www.antalyakadinmuzesi.org/dosyalar/dosyalar/T%C3%BCrkiye'de%20Kadin%20Haklarinin%20Tarihsel%20Geli%C5%9Fimi.pdf>, Erişim Tarihi: 28.12.2016.

le kadının, eşitlik, eğitim, çalışma hayatı ve siyasal katılım alanlarında yaşadığı değişimi ele almaya çalışacağız.

3.1. 1924 Anayasası (1924 Tarihli Teşkilat-ı Esasiye Kanunu)²⁷

1924 Anayasası Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin ilk Anayasası olması bakımından önem arz etmektedir. Genel anlamda Anayasa'da kabul edilen haklar ve hürriyetler, Kanun-i Esasi'ye benzemektedir. Dönem itibarı ile baktığımızda, hali hazırda "Medeni Kanun'un" kabul edilmemiş olması, kadının Anayasa'da olarak tanınan bir takım haklardan yararlanamamasına sebep olmuş; kadın erkek eşitliği bakımından şer'î hukuk kurallarının hali hazırda uygulanıyor olması, kadının toplumsal ve sosyal ve hatta siyasal hayatta yer bulamaması anlamına gelmiştir. Hâlbuki Atatürk'ün kurmak istediği devletin sosyal ve siyasal yapısında kadınların önemli bir yeri bulunmaktadır ve toplumun da buna hazır olması önemli bir adımı oluşturmaktadır.

1924 yılında yürürlüğe giren bu Anayasa 1960 yılına kadar yürürlükte kalmıştır. Anayasa ile tanınmış olan haklar açısından kadın veya erkek ayrımı yapılmaksızın her Türk için tanınmıştır. Eşitlik, eğitime katılma, siyasal katılma, çalışma hayatı bakımından hem anayasal olarak kadınları da ilgilendiren haklara hem de ilgili dönemde bu konuyla alakalı bazı düzenlemelere incelemede fayda vardır.

31.1. Eşitlik

1924 Anayasasınının 69. maddesi ile ayırım yapılmaksızın her Türk kanunlar önünde eşit sayılmıştır. Yukarıda da belirttiğimiz üzere henüz bu madde ile ilgili olarak yasal düzenlemeler hayata tam anlamıyla geçirilemediği için, eşitlik sadece anayasada yer alan bir madde olmaktadır. Medeni anlamda kadın ve erkek eşitliğinin sağlanabilmesi ve eşitlik ilkesinin gerçek anlamını bulabilmesi için 1926 yılını beklemek gerekecektir. 1926 yılında Medeni Kanun'un kabulü ile birlikte, kadınlara ileri düzeyde medeni haklar tanındığı görülmektedir. Çok eşliliğin yasaklanmış, boşanmanın ancak yargı kararı ile olması kabul edilmiş, tanıklık açısından kadınla erkek eşitlenmiş ve eşit miras hakkı tanınmıştır. Bu gibi kurallar, Medeni Kanun sayesinde kadının statüsünü artırmıştır. Tabii ki tam anlamıyla eşitlik algısının oluşması diğer hakların da tam anlamıyla kazanılmasıyla söz konusu olmuştur.

3.1.2. Eğitim

Eğitime katılmayla ilgili olarak, aslında 1924 Anayasası'nın kabulünden önce adım atıldığını görmekteyiz. 3 Mart 1924'de Tevhid-i Tedrisat Kanunu

²⁷ Gözübüyük, a.g.k., s. 47-75.

ilan edilmiş olup tüm eğitim öğretim tek bir çatı altında toplanmıştır. Bunun karşılığını da 1924 Anayasasının 87. Maddesinde görmekteyiz. Bu maddeye göre “*Kadın, erkek bütün Türkler ilköğretimden geçmek ödevindedirler. İlköğretim Devlet okullarında parasızdır*”. Kanun-i Esasi’nin ilanından bu yana kız ve erkek çocuklarının zorunlu olarak eğitim görmesi kuralı 1924 Anayasası’nda da tekrarlanmıştır. Artık ülkede hem sadece kızlara eğitim veren okullar hem de karma eğitim veren okullar bulunmaktadır.

3.1.3. Siyasal Katılım

1924 Anayasasının en önemli kazanımı belki de kadınların siyasal yaşam içerisinde yer alabilmeleridir. 1924 Anayasası yürürlüğe girdiğinde, kadınların seçme ve seçilme haklarına sahip olmadıklarını görmekteyiz. 1924 Anayasası ile kurulan sistemde, meclis seçilmiş milletvekillerinden oluşacaktır. Ayrıca, milletvekili seçilebilmek için 18 yaşını doldurmuş olmak ve erkek olmak gerekmektedir. Hatta 1923 yılında kadınların siyasal hayatta yer almaları hususu, Milletvekili Seçim Kanunu’nun görüşmeleri esnasında cereyan etmiş ve milletvekilleri bu hususta kadınların siyasal haklarının olmaması gerekliliği üzerine tartışmışlardır. Dönemin gazeteleri de kadınların milletvekili seçilmeleri halinde kadınsal hususları tartışacaklarını alaycı bir biçimde gündemlerine taşımışlardır.²⁸ Fakat kadınların artık Medeni Kanun ile pek çok konuda erkeklerle eşit sayılması, devlet memuriyeti gibi alanlarda sayıca artmaya başlaması ve Atatürk’ün kadınlara vermiş olduğu değer birleşince siyasal yaşamdan kadınları uzak tutmak daha zor hale gelmiştir. İlk olarak 1930 yılında yürürlüğe giren Belediye Kanunu ile kadınlara belediye seçimlerine katılma hakkı, daha sonra 1933 yılında Köy Kanunu’nda yapılan değişikliklerle köy de seçme ve seçilme hakkı; en son olarak da Milletvekili Seçim Kanunu’nda yapılan değişiklikle tüm seçimler açısından seçme ve seçilme hakkı tanınmıştır²⁹. İlgili değişiklikler Anayasaya da yansımış ve 1934’te yapılan değişiklikle 22 yaşını dolduran her kadın ve erkeğin milletvekili olarak seçilebileceği Anayasa’nın 10. Maddesinde düzenlenmiştir. İlgili madde, 1935 yılında yapılan seçimlerde ilk defa uygulanmış ve kadınlar hem seçme hem de seçilme hakları açısından tam eşitliğe kavuşmuşlardır.

Daha henüz dünyada kadın hakları tam anlamıyla gündemde değilken ve günümüzdeki önemli olduğu kabul edilen insan haklarına ilişkin önemli sözleşmeler yokken kadınlara seçme ve seçilme hakkının verilmiş olması Türkiye açısından önemli bir gelişme olmuştur. Bu tarihe kadar sadece ABD ve İngiltere’de 1918 yılında, kadınlara 30 erkeklere 21 yaşında tanınan seçmen

²⁸ Ayrıntılı bilgi için bkz, Konan, a.g.k, s. 165-167.

²⁹ Avcı, a.g.k., s. 228.

olma hakkı, Fransa’da 1944, İtalya’da ve Japonya’da 1945, Çin’de 1949, İsviçre’de 1971 yıllarında tanınmıştır.³⁰

3.1.4. Çalışma Hayatı

Siyasal hakların kadınlara da verilmesinin en önemli yansıması, kadınların memuriyete girişlerinde herhangi bir engelin kalmamış olmasıdır. Her ne kadar memuriyet ile ilgili gelişmeler 1913 yılında başlamış olsa da 1924 Anayasası’na göre siyasi haklara sahip olanlar ancak memur olarak görev yapabilmektedirler. 1934 yılına kadar yaklaşık 10 yıllık süre içerisinde kadınların memur olarak işe girişleri Anayasal anlamda engellenmiştir diyebiliriz. Halbuki 1926 tarihli ve 788 sayılı Memurin Kanunu’na göre memur olabilmenin şartları arasında erkek ya da kadın ayrımı yapılmaksızın Türk olmak ifadesi yer almakta ve 6. maddesinde, “*Kadınların memur ve müstahdem olmaları caizdir. Ne gibi memuriyet ve hizmetlerde istihdam edilecekleri her vekaletin memurlarına ait kanunlarında tesbit olunur*” denilmektedir. Ancak hukuken anayasaların kanunlardan üstün olduğu unutulmamalıdır. Aslında burada anlaşılması gereken nokta, toplumun hazırlık süreci işletilirken kanunlardan yararlanmanın esas tutulmasıdır. Başka bir ifadeyle; kadınların sosyal ve toplumsal yaşamda yer almaları başta kanunlarla sağlanmaya çalışılmış, daha sonrasında anayasal madde haline dönmüştür.

3.1.5. Diğer Düzenlemeler

1924 Anayasası’nın kabulünden ve eşitlik ilkesi gerçek anlamını bulduktan sonraki süreçte kadınların toplumsal, sosyal ve ekonomik alanda yer almalarına ilişkin yasal düzenlemeler artarak devam etmiştir. 1932 yılında Milletler Cemiyeti’ne (bugünkü adıyla Birleşmiş Milletler) üye olunması ve dolayısıyla ILO’ya da üye olunması vesilesiyle çalışma hayatının düzenlenmesi gerekliliği söz konusu olmuştur. Kadının çalışma hakları bakımından ilk yasal gelişme, 1936 yılında İş Kanunu’nun kabul edilmesi ve işçi olan kadının iş yaşamının da bu kanun kapsamında ele alınması olmuştur. Daha sonrasında 1937 yılında kadınların yeraltında ağır ve tehlikeli işlerde çalıştırılması 45 sayılı ILO sözleşmesi ile yasaklanmıştır. Sosyal ve ekonomik hakları ilk kez 1961 Anayasası ile görececek olsak da 1961 Anayasası’na kadar olan süreçte kadınların sosyal ve ekonomik haklarının kısmen de olsa düzenlendiğini görmekteyiz. Bunlara örnek olarak doğum yardımının geliştirilmesini ve yaşlılık sigortası düzenlemelerinde eşitlik ilkesinin sağlanmasını verebiliriz.³¹

³⁰ Demir, a.g.k, s.13.

³¹ Doğum yardımı ile ilgili olarak bkz , 27/6/1945 Tarih ve 4772 Sayılı İş Kazalarıyla Meslek Hastalıkları Ve Analık Sigortaları Kanunu, Resmi Gazete, 07/07/1945, Sayı,6051;

Bu dönem açısından bir diğer önemli gelişme de BM Genel Kurulu'nun 1948'de İnsan Hakları Evrensel Beyannamesini ilan etmesi ve Türkiye'nin bu sözleşmeyi 1949 yılında imzalamış olmasıdır. Beyanname hakkında radyo ve gazetelerde açıklamaların yapılması, okullarda ve eğitim kurumlarında okutulması karara bağlanmıştır.³² Beyanname'nin en önemli açılımı, cinsiyete de vurgu yaparak, Beyanname'de yer alan bütün haklardan insanların yararlanmasını öngörmesidir.

Bu dönem içerisinde uluslararası alanda da kadın ve kadın hakları artık tartışılmaya, eşitsizliğin giderilmesi için çalışmalar yapılmaya başlanmıştır. Özellikle BM, kadın konusuna önemle değinerek 1946 yılında kendi içerisinde kadınların politik, ekonomik ve sosyal haklarını iyileştirmek amacı ile BM Kadının Statüsü Komisyonu'nu kurmuş, çalışma hayatında eşitlik kapsamında 1951 yılında ILO tarafından "Benzer İşlerde Çalışan Kadın ve Erkeğe Eşit Ücret Ödenmesi Sözleşmesi" kabul edilmiş ve kadının siyasal hakları üzerine 1952 yılında da "Kadının Siyasal Hakları Sözleşmesi" BM Genel Kurulu'nda kabul edilmiştir.³³

3.2. 1961 Anayasası³⁴

1960 yılında gerçekleştirilen askeri darbe sonucunda hayat bulan 1961 Anayasası insan hakları bakımından ilk defa ayrıntılı düzenlemeler yapmış; bunun yanı sıra devletin temel nitelikleri arasında "insan haklarına dayanan devlet" ifadesi ilk defa bir Türk Anayasası'nda yer almış; sosyal ve ekonomik haklar da ilk defa ayrı bir kısımda ifade edilmiştir. Genel olarak, temel hak ve hürriyetlerin vazgeçilmezliği üzerinde durulmuş, bu hak ve hürriyetlerin devlet tarafından koruma altına alınması anayasal bir zorunluluk haline gelmiştir.

3.2.1. Eşitlik

Eşitlik ilkesi yine temel ilkelerden birisi olarak karşımıza çıkmaktadır. 1924 Anayasası'ndaki ifade olan "Türkler Kanun önünde eşittir" ifadesinden farklı olarak, 1961 Anayasası'nda kanun önünde eşitlik açısından cinsiyet ayrımının da yapılamayacağı 12. maddede açık bir şekilde belirtilmiştir.

Yaşlılık sigortası ile ilgili olarak bkz. 02/06/1949 Tarih ve 5417 Sayılı İhtiyarlık Sigortası Kanunu, Resmi Gazete, 08/06/1949, Sayı 7227.

³² İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi <http://www.danistay.gov.tr/upload/insanhaklarievrenselbeyannamesi.pdf>, Erişim Tarihi: 08.02.2017.

³³ Kadınların Hak Mücadelesinin 100 Yıllık Tarihi, www.cnnurk.com/2010/dunya/03/07/kadinlarin.hak.mucadelesinin.100.yillik.tarihi/566598.0/index.html, Erişim Tarihi: 25.12.2016.

³⁴ Gözübüyük, a.g.k, s.79-174.

3.2.2. Eğitim

Eğitim ve öğretimin devlet gözetim ve denetimi altında serbestçe yapılabileceği yine hak ve ödevler arasında yer almakla birlikte, kız ve erkek tüm vatandaşlar için ilköğretimin zorunlu olduğu ve eğitim öğretim ihtiyaçlarının devletin en başta gelen ödevlerinden olduğu Anayasa'nın 50. maddesinde belirtilmiştir. Eğitim, Cumhuriyetin kuruluşundan bu yana en önemli meseleler arasında yer almıştır. 1935 yılında kadınların sadece %9,8'i, erkeklerin %29,4'ü okuryazar iken; 1960 yılında bu oran kadınlarda %24,8, erkeklerde % 53,6'ya yükselmiştir³⁵. Okullaşma oranları da 1960 ile 1980'li yıllara kadar artarak devam etmiştir. Bu artış aşağıdaki tabloda görüldüğü gibidir.

*Tablo 1: Okullaşma Oranları*³⁶

Yıllar	İlkokul	Ortaokul	Lise	Yükseköğretim
1960-1961	70.0	20.5	18.0	3.3
1965-1966	77.6	23.7	23.2	4.9
1970-1971	83.5	35.2	35.4	6.8

3.2.3. Siyasal Katılım

Siyasal haklar bakımından 1924 Anayasası'nın 1934 yılındaki değişiklikleri ile kadınlara verilmiş bulunan seçme ve seçilme hakkı aynen korunmuş ve 1971 yılında ilk kadın bakan parlamento dışından atanmıştır³⁷. Fakat parlamentoda yer alan kadın oranı düşüş eğiliminde olmuştur. Bu eğilimi aşağıdaki tabloda görüldüğü gibidir.

³⁵ Mustafa Erkal, "1938-1980 Dönemi Türkiye'de Sosyal Yapı ve Dinamikleri", <http://www.journals.istanbul.edu.tr/iusoskon/article/viewFile/5000194851/5000175024>, s. 169, Erişim Tarihi: 12.02.2017.

³⁶ Erkal, agk., s.169.

³⁷ Kadınların Hak Mücadelesinin 100 Yıllık Tarihi, www.cnnturk.com/2010/dunya/03/07/kadinlarin.hak.mucadelesinin.100.yillik.tarihi/566598.0/index.html, Erişim Tarihi: 25.12.2016.

Tablo 2: TBMM’de Dönemler İtibarıyla Kadın Milletvekilleri Oranı³⁸

Dönemi	Yıllar	Toplam Mv. Sayısı	Kadın Mv. Sayısı	Oranı
11. Dönem	1957-1960	587	8	%1,3
12. Dönem	1961-1965	450	3	%0,7
13. Dönem	1965-1969	450	8	%1,8
14. Dönem	1969-1973	450	5	%1,1
15. Dönem	1973-1977	450	6	%1,3
16. Dönem	1977-1980	450	4	%0,9

3.2.4. Çalışma Hayatı

Anayasa’nın 40. maddesi çalışma ve sözleşme hürriyetini düzenlemektedir. Buna göre “herkes, dilediği alanda çalışma ve sözleşme hürriyetlerine sahiptir”. Bu hürriyete bağlı olarak, çalışmayı herkesin hakkı ve ödevi olarak kabul eden 1961 Anayasası’nın “Çalışma Şartları” başlığını taşıyan 43. maddesiyle “kimsenin yaşına, gücüne ve cinsiyetine uygun olmayan bir işte çalıştırılmayacağını” da hüküm altına alınmıştır. Devlet memurluğuna giriş açısından da “hizmetin gerektirdiği niteliklerden başka hiçbir ayırım gözetilmeyeceği” Anayasa’nın 58. maddesinde belirtilmiştir.

Yıllar itibarıyla baktığımızda Türkiye’de 1950’lerin ortalarından itibaren kadınların iş yaşamında yer alma oranları düşüşe geçmiştir. Bunun en önemli nedeni Türk ekonomisinin 1950’lerin sonuna kadar tarımsal üretimle anılmasıdır. Özellikle 1950 yılında %81,5 olan kadın işgücü oranı, 1955 yılında %72’ye, 1965 yılında da %56,2’ye gerilemiştir ve bu gerileme 2000’li yıllara kadar devam etmiştir³⁹.

3.2.5. Diğer Gelişmeler

Ulusal düzeyde bu gelişmeler yaşanırken uluslararası arenada da kadın erkek eşitsizliğini ortadan kaldırmaya yönelik bir takım çalışmalar ortaya çıkmıştır. BM, 1967 yılında Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Deklarasyonu’nu kabul etmiş ve 1975 yılını “Uluslararası Kadın Yılı” olarak açıklamıştır. Bunun üzerine BM Ekonomik ve Sosyal Konseyi, Mexico

³⁸ TBMM, Türk Parlamento Tarihinde Kadın Parlamenterler: 1935-2009, Ankara, 2009, s. 448-450; TASAV, “Toplumsal Cinsiyet Eşitliği: Temel Sorunlar Ve Politika Önerileri” Rapor No. 14, 2014, s. 12, http://www.turkakademisi.org.tr/usr_img/yayinlar/raporlar/bf_rapor_no_14_eylul2014_cinsiyet_esitligi_sezen_civelek_son.pdf, Erişim Tarihi: 07.02.2017.

³⁹ İlyas Karabıyık, “Türkiye’de Çalışma Hayatında Kadın İstihdamı”, Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi, C: XXXII, No: 1, 2012, s. 235.

City’de Dünya Kadın Konferansı’nın yapılması kararını almıştır. 1975 de ilan edilen kadın yılı Uluslararası Kadın On Yılına dönüşmüş ve bu süre içerisinde kadın konularına ağırlık verilmiştir. 1979 yılında ise Kadınlara Karşı Her Türü Ayrımcılığın Önlenmesi Hakkındaki Sözleşme (CEDAW), BM Genel Kurulunca kabul edilmiş ve üye ülkelerin imzasına açılmıştır.

3.3. 1982 Anayasası⁴⁰

Günümüzde hala yürürlükte olan 1982 Anayasası, 1980 yılında gerçekleşen askeri darbe sonucunda ortaya çıkmış ve günümüze kadar yaklaşık 17 kez değişikliğe uğramıştır. İnsan hakları bakımından devletin temel nitelikleri arasında “ insan haklarına saygılı devlet” ilkesi benimsenmiş ve temel hak ve hürriyetler ayrıntılı bir şekilde tanımlanmıştır.

3.3.1. Eşitlik

Eşitlik ilkesi 1982 Anayasası’nın ilk halinde 1961 Anayasası’ndaki aynı ifadeleri taşıırken, 2004 ve 2010 yıllarında yapılan değişikliklerle kadınlara yönelik olarak da gelişme sağlamıştır. Mevcut halinde yer aldığı şekliyle “*Kadınlar ve erkekler eşit haklara sahiptir. Devlet, bu eşitliğin yaşama geçmesini sağlamakla yükümlüdür. Bu maksatla alınacak tedbirler eşitlik ilkesine aykırı olarak yorumlanamaz (M:10)*”. Eşitlik ilkesinin uygulaması bu dönemde oldukça genişlemiş ve kadın hakları ve cinsiyet eşitliği açısından pek çok uygulama hayata geçirilmiştir. Bu uygulamaları ileriki kısımlarda ele alacağız.

3.3.2. Eğitim

Eğitim ve Öğrenim hakkı kapsamında yine kız ve erkek ayrımı yapılmaksızın tüm vatandaşlar için zorunluluk esaslı ve devlet okullarının parasız olması 42. madde ile kabul edilmiştir. Okullaşma oranı 1997-1998 döneminde %84,74 iken bu oran 2013-2014 döneminde % 99,57 ile en yüksek seviyesine ulaşmış fakat günümüzde 2015-2016 dönemine kadar göreceli bir düşüş yaşamaya başlamış ve %94,87⁴¹ olmuştur. Okullaşma oranı bu kadar yüksekken okuma yazma bilmeyenlerin oranları 2014 verilerine göre toplam nüfus içerisinde %5,6 olarak gerçekleşirken bu oran erkeklerde %1,8, kadınlarda %9,2 olarak gerçekleşmiştir⁴².

⁴⁰ 8/10/1982 Tarih ve 2709 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, Resmi Gazete, 20/10/1982, Sayı 17844.

⁴¹ TÜİK, “Eğitim İstatistikleri” www.tuik.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab_id=1606, Erişim Tarihi: 08.02.2017

⁴² TÜİK, “ İstatistiklerle Kadın, 2015” TÜİK Haber Bülteni, Sayı 21519, Mart 2016, <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=21519>, Erişim Tarihi: 04.02.2017.

3.3.3. Siyasal Katılım

1982 Anayasası'nda seçme ve seçilme hakları bakımından herhangi bir ayırım yoktur. Meclise giren kadın milletvekili oranı 2000'li yıllardan itibaren artmaya başlamış ve son seçim itibariyle oran %14,9 olarak gerçekleşmiştir. Dünyadaki sıralama açısından baktığımızdaysa, Parlamentolararası Birliğin (Interparliamentary Union, IPU) en son yapılan seçimlerin sonuçlarına göre oluşturmuş olduğu istatistiklerde meclislerde yer alan kadın oranları açısından Türkiye %14,9'luk oranla 193 ülke arasında 132. sırada yer almaktadır.⁴³

3.3.4. Çalışma Hayatı

Çalışma hakları bakımından 1982 Anayasası'nın 50. maddesi, 1961 Anayasası'ndaki düzenlemelere ek olarak "*küçükler ve kadınlar ile bedeni ve ruhi yetersizliği olanlar çalışma şartları bakımından özel olarak korunurlar*" ifadesiyle kadın haklarına önemli bir vurgu yapmış ve kadınların, devlet tarafından özel olarak korunacağını belirtmiştir. Devlet memurluğuna giriş için de yine görevin gerektirdiği nitelikler dışında ayırım yapılamayacağı madde 70'de yer almıştır.

Türkiye İstatistik Kurumu'nun Ocak 2017'de açıklamış olduğu istatistiki verilere göre, Türkiye nüfusu şu anda 79 milyon 814 bin 871 kişi olup bu nüfusun %49,8'ini kadınlar oluşturmaktadır.⁴⁴ Ekim 2016 tarihinde yayımlanan işgücü istatistiklerine göre de işgücüne katılma oranı toplam %52,4 olmakla birlikte; erkeklerin iş gücüne katılma oranı %72,1, kadınların iş gücüne katılma oranı ise %33,1 olarak gerçekleşmiştir.⁴⁵ Devlet Personel Başkanlığı'nın 31.12.2016 tarihinde yayımlanmış olduğu "*İstihdam Türüne Göre Kamu Personelinin Cinsiyet Dağılımları*" başlıklı istatistiki verilerine göre ise memurların %40,45'ini, tüm kamu personelinin de %37,27'sini kadınlar oluşturmaktadır⁴⁶. Bu veriler ışığında, nüfusun yaklaşık yarısını oluşturan kadın nüfusun çalışma hayatında yeteri kadar yer almadığı ortaya çıkmaktadır.

⁴³ IPU, "Woman in National Parliaments" <http://www.ipu.org/wmn-e/clas.if.htm>, Erişim Tarihi: 07.02.2017.

⁴⁴ TÜİK, "Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları 2016", Türkiye İstatistik Kurumu Nüfus Ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü Haber Bülteni, Sayı: 24638, Ocak 2017, <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=24638> Erişim Tarihi: 01.02.2017.

⁴⁵ TÜİK, "İş Gücü İstatistikleri, Ekim 2016", Türkiye İstatistik Kurumu Haber Bülteni, Sayı: 24623, Ocak 2017, <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=24623> Erişim Tarihi: 01.02.2017.

⁴⁶ Devlet Personel Başkanlığı, "İstihdam Türüne Göre Kamu Personelinin Cinsiyet Dağılımı", <http://www.dpb.gov.tr/tr-tr/istatistikler/kamu-personeli-istatistikleri>, Erişim Tarihi: 01.02.2017.

3.3.5. Diğer Düzenlemeler

1982 Anayasası'nın ilanından günümüze gelen süreçte yaşanan ulusal ve uluslararası gelişmeler kadına bakış açısının olumlu yönde değiştirilmesini ve kadının sosyal, ekonomik, siyasal ve toplumsal alanlarda yeterince yer bulmasını ve herhangi bir ayrımcılığa maruz bırakılmamasını hedeflemektedir. Bu gelişmelerden bazılarını ele almak gerekirse;

1985 yılında CEDAW'ın Türkiye tarafından imzalanması ve yürürlüğe girmesi uluslararası düzenlemeleri iç hukukla bütünleştirmede önem arz etmiştir. Sözleşme ile kadınlara karşı ayrımcılığın ortadan kaldırılmasına yönelik somut adımların atılması gerekli kılınmakta ve kadının insan haklarının geliştirilmesi konusunda, ülkedeki devlet uygulamalarını CEDAW Komitesine düzenli olarak raporlama ve sunma yükümlülüğü getirilmektedir.⁴⁷ 1982 Anayasası uluslararası anlaşmaların üstünlüğü prensibini kabul etmiştir. Anayasa, 90. maddedeki "*Usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası andlaşmalarla kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyuşmazlıklarda milletlerarası andlaşma hükümleri esas alınır.*" ifadesiyle CEDAW dahil hak ve hürriyetleri ilgilendiren tüm uluslararası sözleşmeleri kanunlardan üstün kabul etmektedir.

3.3.5.1. Akademik Çalışmalar

1980'li yılların sonuna doğru Akademik anlamda da kadın hakları tartışılmaya başlanmıştır. Üniversitelerde kadın sorunları ve araştırma merkezlerinin açılması ve ilk kez İstanbul Üniversitesi bünyesinde kadın çalışmaları alanında yüksek lisans programının başlatılması⁴⁸, konunun bilimsel alanda da yankı bulduğunun kanıtıdır. Günümüzde kadın sorunları ve araştırma merkezleri sayısı 41'e, yüksek lisans programları da 7'ye yükselmiştir⁴⁹. Ayrıca Yüksek Öğretim Kurulu (YÖK), yayınlamış olduğu Yükseköğretim Kurumları Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Tutum Belgesi ile kadının toplumsal, ekonomik ve siyasi yerinin ne olması ve bu konuda toplumsal bilincin nasıl oluşturulması gerektiğini, üniversitelere bir görev olarak yüklemiştir. Buna göre üniversiteler ya müfredatlarına toplumsal cinsiyet eşitliği ile ilgili bir ders koyacaklar ya da bu konuyla ilgili dönemsel olarak bilgilendirme toplantıları düzenleyeceklerdir.⁵⁰ Bu Belge'nin yayımlanmasından bu yana ne kadar öl-

⁴⁷ Kaypak ve Kahraman, a.g.k, s.312.

⁴⁸ Kadın Hareketi Derneği, "Türkiye'de Kadınlar ve Eğitimde Yapılanlar", <http://www.kadinhareketidernegi.org.tr/icerik.php?sayfa=20>, Erişim Tarihi: 20.02.2017.

⁴⁹ Kadın Çalışmaları Lisansüstü Programları ve Uyg-Ar Merkezleri <http://www.kaum.itu.edu.tr/tr/baglantilaruyelikler/kadin-calismalari-lisansustu-programlari-ve-uygulama-arastirma-merkezleri/>, Erişim Tarihi: 18.01.2017.

⁵⁰ Yüksek Öğretim Kurulu, "Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Tutum Belgesi", <http://www.>

çüde istenilenlerin gerçekleştirildiği ve bunların niteliği mutlaka araştırılmalı ve takibi gerçekleştirilmelidir.

3.3.5.2. Teşkilatlanma ve Yasal Gelişmeler

1990'lı yıllar, kadın haklarının ve toplumsal cinsiyetin teşkilatlı bir şekilde gerçekleştirilmeye başlandığı yıllar olmuştur. İlk teşkilatlanma örneği olarak, Kadının Statüsü ve Sorunları Başkanlığı 1990 yılında 442 sayılı KHK ile Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'na bağlı olarak kurulmuştur. Günümüzde bu Başkanlığın adı Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı bünyesinde yer alan Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü'ne dönüşmüştür.

90'lı yıllar ayrıca kadına karşı şiddet ile ilgili koruyucu önlemlerin de alınmaya başlandığı yıllardır. BM'nin 1993 yılında kabul etmiş olduğu Kadınlara Karşı Şiddetin Önlenmesi Bildirgesi hukuki bağlayıcılığa sahip olmadığı halde, kadınlara yönelik şiddetin önlenmesi açısından yapılacak olan düzenlemelere ön ayak olmuştur. Bu bildirgenin yansması 1998 yılında yürürlüğe giren 4320 sayılı Ailenin Korunmasına Dair Kanun ile olmuştur. Diğer yansması da 2003 yılında İş Kanunu kapsamında yapılan düzenlemelerde karşımıza çıkmıştır. İş sözleşmesinin yapılmasında, uygulanmasında ve sona erdirilmesinde cinsiyet veya gebelik nedeniyle doğrudan veya dolaylı farklı işlem yapılamayacağı, cinsiyet nedeniyle eşit değerde iş için daha düşük ücret verilemeyeceği, işyerinde işçinin, işveren, diğer bir işçi veya üçüncü kişiler tarafından cinsel tacize uğraması ve bu durumu işverene bildirmesine rağmen gerekli önlemlerin alınmaması halinde işçinin haklı nedenle işi derhal fesih hakkına sahip olduğuna ilişkin hükümler özellikle çalışma hayatındaki kadını koruyucu niteliktedir. Bu konuda ikinci önemli uluslararası sözleşme ise, 2011 yılında İstanbul'da imzalanıp onaylanan ve 2014 tarihinde Türkiye'de ve 11 Avrupa ülkesinde yürürlüğe giren Kadına Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye Dair Avrupa Konseyi Sözleşmesi yani bilinen diğer adıyla İstanbul Sözleşmesi'dir. Bu sözleşme ile kadına yönelik şiddeti ve toplumsal cinsiyet eşitsizliğini bitirmek hedeflenmiştir⁵¹. Bunun sonucu olarak da 2012 yılında 4320 Sayılı Kanun'un eksik ve aksayan yönlerini ortadan kaldıran ve konuyu daha geniş kapsamlı olarak ele alan Ailenin Korunmasına ve Kadına Yönelik Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun yürürlüğe girmiştir ve aynı dönemde hem sözleşmeyi hem de kanunu destekleyici Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele Eylem Planı, 2012-2015 yıllarını kapsayacak şekilde yayımlanmıştır.

yok.gov.tr/documents/10279/22712333/YOK_Tutum_belgesi.pdf/ Erişim Tarihi: 17.10.2016.

⁵¹ Kaypak ve Kahraman, a.g.k, s.312.

2008 yılında Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü'nce Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı yayımlanmış ve eşitliğin sağlanabilmesi için önemli stratejiler⁵² belirlemiştir. Bu stratejilerden bir tanesi TBMM'de Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu'nun kurulmasıdır. Toplumsal cinsiyet eşitliği konusunun parlamento ayağı olan Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu'nun 24 Mart 2009 tarihinde⁵³ kurulması, ulusal eylem planının ciddi bir şekilde uygulanmak istendiğinin göstergesi olmuştur. Bir diğer strateji olarak belirlenen Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Kurumu'nun oluşturulması için alt yapı çalışmalarının gerçekleştirilmesi öngörülmüştür. Türkiye İnsan Hakları Kurumu'nun 21 Haziran 2012 tarihinde kurulması da bu alt yapı çalışmalarına yönelik ilk adım olmuştur. Kurum, insan haklarının korunmasına, geliştirilmesine ve ihlallerin önlenmesine yönelik çalışmalar yapmak; işkence ve kötü muamele ile mücadele etmek; şikâyet ve başvuruları incelemek ve bunların sonuçlarını takip etmek; sorunların çözüme kavuşturulması doğrultusunda girişimlerde bulunmak; bu amaçla eğitim faaliyetlerini yürütmek; insan hakları alanındaki gelişmeleri izlemek ve değerlendirmek amacıyla araştırma ve incelemeler yapmakla görevli ve yetkili kılınmıştır.⁵⁴ Kurumun adı ve yapısı 20 Nisan 2016'da yürürlüğe giren Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Kanunu⁵⁵ ile değişikliğe uğramıştır ve yeni Kurum'un amacı, insan onurunu temel alarak insan hakları ve ayrımcılık ihlallerini önlemek, eşitlik ilkesini sağlamak ve ulusal önleme mekanizması görevini yerine getirmek olarak belirtilmiştir.

Sonuç

İlk Türk Devletlerinden günümüze kadar kadının konumu, hakları değişiklik göstermiştir. Cumhuriyetin ilanının ardından başlayan modernleşme süreci ve dışa açılma politikalarının oluşması, kadın ve kadın hakları yönünden Türkiye'yi özel bir iyileşmeyi zorunlu kılmıştır.

1982 Anayasasının ilanından bu yana kadın hakları önemli bir yol kat etmiştir. İlgili Anayasa değişiklikleri, imzalanan uluslararası sözleşmeler, ilgili

⁵² Ayrıntılı bilgi için bkz. Toplumsal Cinsiyet Eylem Planı (2008-2013) s.13, <http://kadininstatusu.aile.gov.tr/ulusal-eylem-planlari/toplumsal-cinsiyet-esitligi-ulusal-eylem-planlari>, Erişim Tarihi: 14.01.2017.

⁵³ TBMM Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu Hakkında Genel Bilgiler, <https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/kefe/hakkinda.htm>, Erişim Tarihi: 10.02.2017.

⁵⁴ Birleşmiş Milletler CEDAW Komitesine Sunulmak Üzere Hazırlanan Türkiye Yedinci Dönemsel Raporu,2014, s. 5, <http://kadininstatusu.aile.gov.tr/data/56791509369dc581687853ed/cedaw%2015.pdf> Erişim Tarihi: 11.02.2017

⁵⁵ Kanunla ilgili eleştiriler için bkz, Zehra Odyakmaz, Bayram Keskin ve Yusuf Deniz "6701 Sayılı Türkiye İnsan Hakları Ve Eşitlik Kurumu Kanunu Üzerine Bir Değerlendirme- I" Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi Sayı 7, 2016, s.721.

örgütlenmenin sağlanması ilerlemenin kesilmeye uğramadan devam edeceğini göstermektedir. Anayasal ve yasal yapıda gerçekleştirilen düzenlemeler devlet politikalarında kadının önemli bir yeri olduğunu vurgulamaktadır. Ancak bu konuda gerçekleştirilen politikaların uluslararası etkiyle gerçekleştirildiğini söylemek gereklidir. Anayasada ve yasalarda kadın ve erkek eşit olsa da toplumsal, ekonomik ve siyasal alana inildiğinde bu eşitlik eşitsizliğe dönüşmektedir. 2017 yılında olmamıza rağmen hala aile içi şiddet, cinsel taciz vakaları, namus cinayetleri gibi konular gündemimizi meşgul etmektedir. Hala kadınlar iş hayatına atılırken bir takım engellerle karşılaşmakta hatta “Cam Tavan Sendromu⁵⁶” gibi nedenlerle yöneticilik pozisyonuna gelmede sıkıntılar yaşamaktadırlar. Kadın iş ve aile hayatında farklılaşan rolleri nedeniyle ciddi sıkıntılar yaşayabilmekte ve özellikle çalıştığı yerlerde psikolojik tacize maruz kalabilmektedir.

Hazırlanan eylem planları, yürürlüğe giren kanunlar, ne kadar iyi olurlarsa olsunlar bu uygulamaların toplumsal bir karşılığı yoksa bütün çabalar boşa gidecektir. Ve maalesef ki, başta erkekler olmak üzere kadınların da bu konulardaki bilinçsizliği ve duyarsızlığı yapılmaya çalışılan tüm düzenlemelere karşı bir engel teşkil etmektedir. Oysaki kadın ve kadın hakları toplumsal gelişme ve ilerleme ile alakalıdır. Kadının bulunduğu yer de, demokratikleşme ile ilgilidir. Bu nedenlerle yapılan çalışmaların halkça kabul edilebilir, öğrenilebilir ve anlaşılır hale getirilmesi ve meselenin derinlemesine tartışılmasına ortam hazırlanması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

Kitaplar

- GÖZLER, Kemal, Türk Anayasa Hukuku Dersleri, 12. Basım, Ekin Yayınevi, 2011
- GÖZÜBÜYÜK, Şeref, Açıklamalı Türk Anayasaları, 7. Baskı, Turhan Kitabevi, Ankara, 2011,
- GÖZÜBÜYÜK, Şeref: KİLİ, Suna, Türk Anayasa Metinleri 1839- 1980, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, No 496, Ankara, 1982
- GRIMSHAW, Patricia: HOLMES, Katie: LAKE, Marilyn, Women’s Rights and Human Rights, Palgrave, 2001
- SÖNMEZ, Nevzat, Anayasa Hukuku, Seçkin Yayınevi, Ankara, 2013 Süreli Yayınlar

⁵⁶ Cam Tavan Sendromu, “Cam tavan, kadınlar ile üst yönetim arasında yer alan ve onların başarı ve liyakatlerine bakılmaksızın ilerlemelerini engelleyen, açıkça görülmeyen, aynı zamanda aşılabilen engelleri nitelendirmektedir.” Ayrıntılı bilgi için Bkz., Rozi Mizrahi ve Hakan Aracı, “Kadın yöneticiler ve Cam Tavan Sendromu Üzerine Bir Araştırma”, Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi, C:II, No: 1, 2010, s. 149-156.

- ASLAN, Onur Ender, “ Cumhuriyet ve kadın memurlar”, Amme İdaresi Dergisi, C:IIIIX ,no:4, 2006, ss.117-149
- AVCI, Müşerref, “ Osmanlı Devletinde Kadın Hakları Ve Kadın Hakları İçin Mücadele Eden Öncü Kadınlar”, A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, Sayı 55, 2016, s. 225-254
- DEMİR, Fevzi, “ Tarihsel Süreç İçinde Kadın Hakları Ve Kadının Çalışma Hayatı İçindeki Yeri” TÜHİS İş Hukuku Ve İktisat Dergisi, C:XXI, No:4, 2008, s.8-24
- KARABIYIK, İlyas, “ Türkiye’de Çalışma Hayatında Kadın İstihdamı”, Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi, C: XXXII, No: 1, 2012, s. 231-260
- KAYPAK, Şafak :KAHRAMAN, Mehmet, “Türkiye’de Kadının İnsan Hakları ve Anayasal Yansıması” Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi C:XIII No: 33, 2016, s. 298-315
- KOCACIK, Faruk: GÖKKAYA, Veda B., “Türkiye’de Çalışan Kadınlar Ve Sorunları”, Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Dergisi, C:VI, No:1, 2005, s. 195-219
- KONAN, Belkıs, “ Türk Kadının Siyasi Hakları Kazanma Süreci” Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C: LX, No:1, s. 159-160, 2011,s 157-174
- KUYAKSİL, Ali, “ Türk Anayasalarında Kadın Hakları ve Gelişimi” Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi C:VI No: 11, 2009,
- MİZRAHİ, Rozi: ARACI, Hakan, “Kadın yöneticiler ve Cam Tavan Sendromu Üzerine Bir Araştırma”, Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi, C:II, No: 1, 2010, ss. 149-156
- ODYAKMAZ Zehra: KESKİN Bayram : DENİZ Yusuf “ 6701 Sayılı Türkiye İnsan Hakları Ve Eşitlik Kurumu Kanunu Üzerine Bir Değerlendirme- I” Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi Sayı 7, 2016, s 721-762

İnternet Kaynakları

- Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, Resmi Gazete, 20/10/1982, Sayı 17844
- 4772 Sayılı İş Kazalarıyla Meslek Hastalıkları Ve Analık Sigortaları Kanunu, Resmi Gazete, 07/07/1945, Sayı 6051.
- 5417 Sayılı İhtiyarlık Sigortası Kanunu, Resmi Gazete, 08/06/1949, Sayı 7227
- BERKTAY, Fatmagül, “ Kadınların İnsan Haklarının Gelişimi ve Türkiye”, İstanbul Bilgi Üniversitesi Sivil Toplum Kuruluşları Eğitim ve Araştırma Birimi, Sivil Toplum ve Demokrasi Konferans Yazıları, No 7, 2004, http://stk.bilgi.edu.tr/media/uploads/2015/02/01/berktay_std_7.pdf, Erişim Tarihi: 08.02.2017
- Birleşmiş Milletler CEDAW Komitesine Sunulmak Üzere Hazırlanan Türkiye Yedinci Dönemsel Raporu, 2014 <http://kadininstatusu.aile.gov.tr/data/56791509369dc581687853ed/cedaw%2015.pdf> Erişim Tarihi: 11.02.2017

- DEMİR, Nazmiye, “İş Hayatında Kadın”, Anahtar Dergisi, Sayı 310, 2014, <https://anahtar.sanayi.gov.tr/tr/news/is-hayatinda-kadin/1854>, Erişim Tarihi: 01.02.2017
- DEVLET PERSONEL BAŞKANLIĞI, “İstihdam Türüne Göre Kamu Personelinin Cinsiyet Dağılımı”, <http://www.dpb.gov.tr/tr-tr/istatistikler/kamu-personeli-istatistikleri>, Erişim Tarihi: 01.02.2017
- ERKAL, Mustafa, “1938-1980 Dönemi Türkiye’de Sosyal Yapı Ve Dinamikleri”, <http://www.journals.istanbul.edu.tr/iusoskon/article/viewFile/5000194851/5000175024>, Erişim Tarihi: 12.02.2017
- IPU, “Woman in National Parliaments” <http://www.ipu.org/wmn-e/classif.htm>, Erişim Tarihi: 07.02.2017
- İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi <http://www.danistay.gov.tr/upload/insanhaklarievrenselbeyannamesi.pdf>, Erişim Tarihi: 08.02.2017
- Kadın Çalışmaları Lisansüstü Programları ve Uyg-Ar Merkezleri <http://www.kaum.itu.edu.tr/tr/baglantilaruyelikler/kadin-calismalari-lisansustu-programlari-ve-uygulama-arastirma-merkezleri/>, Erişim Tarihi: 18.01.2017
- Kadınların Hak Mücadelesinin 100 Yıllık Tarihi, www.cnnturk.com/2010/dunya/03/07/kadınların.hak.mucadelesinin.100.yillik.tarihi/566598.0/index.html, Erişim Tarihi: 25.12.2016
- Kadın Hareketi Derneği, “Türkiye’de Kadınlar ve Eğitimde Yapılanlar”, <http://www.kadinhareketiderneği.org.tr/icerik.php?sayfa=20>, Erişim Tarihi: 20.02.2017
- ODYAKMAZ, Zehra, “Anayasalarımızda Kadın Hakları” <http://www.atam.gov.tr/dergi/sayi-14/Anayasalarımızda-kadın-haklari>, Erişim Tarihi: 10.02.2017
- OECD, “Gender Wage Gap” <https://www.oecd.org/gender/data/gender-wage-gap.htm>, Erişim Tarihi 10.01.2017
- TASAV, “Toplumsal Cinsiyet Eşitliği: Temel Sorunlar Ve Politika Önerileri” Rapor No. 14, 2014, http://www.turkademisi.org.tr/usr_img/yayinlar/raporlar/bf_rapor_no_14_eylul2014_cinsiyet_esitligi_sezen_civelek_son.pdf, Erişim Tarihi: 07.02.2017
- TBMM, Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu Hakkında Genel Bilgiler, <https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/kefe/hakkında.htm>, Erişim Tarihi: 10.02.2017
- TBMM, Türk Parlamento Tarihinde Kadın Parlamenteler: 1935-2009, Ankara, 2009
- TBMM; Tanzimat Dönemi, https://www.tbmm.gov.tr/kultursanat/yayinlar/yayin001/001_00_005.pdf, Erişim Tarihi: 21.12.2016
- Toplumsal Cinsiyet Eylem Planı (2008-2013), <http://kadininstatusu.aile.gov.tr/ulusal-eylem-planlari/toplumsal-cinsiyet-esitligi-ulusal-eylem-planlari>, Erişim Tarihi: 14.01.2017

- TÜİK, "Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları 2016", Türkiye İstatistik Kurumu Nüfus Ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü Haber Bülteni, Sayı: 24638, Ocak 2017, <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=24638> Erişim Tarihi: 01.02.2017
- TÜİK, "Eğitim İstatistikleri" www.tuik.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab_id=1606, Erişim Tarihi: 08.02.2017
- TÜİK, "İstatistiklerle Kadın, 2015" TÜİK Haber Bülteni, Sayı 21519, Mart 2016, <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=21519>, Erişim Tarihi: 04.02.2017
- TÜİK, "İş Gücü İstatistikleri, Ekim 2016" ", Türkiye İstatistik Kurumu Haber Bülteni, Sayı: 24623, Ocak 2017, <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=24623> Erişim Tarihi: 01.02.2017
- Türkiye'de Kadın Haklarının Tarihsel Gelişimi, <http://www.antalyakadinmuzesi.org/dosyalar/dosyalar/T%C3%BCrkiye'de%20Kadin%20Haklarinin%20Tarihsel%20Geli%C5%9Fimi.pdf>, Erişim Tarihi: 28.12.2016
- WORLD ECONOMIC FORUM, "Global Gender Gap Report 2016", http://www3.weforum.org/docs/GGGR16/WEF_Global_Gender_Gap_Report_2016.pdf, Erişim Tarihi: 02.01.2017
- YÜKSEKÖĞRETİM KURULU, "Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Tutum Belgesi", http://www.yok.gov.tr/documents/10279/22712333/YOK_Tutum_belgesi.pdf/ Erişim Tarihi: 17.10.2016